

4. Conclusions

Aquest treball s'iniciava amb l'interès per la transformació que ha patit el Carmel des de la seva formació fins a dia d'avui. Aquest interès es va estendre cap a l'estudi d'una **nova variant de forma de creixement**, més propera al tipus suburbà que al marginal, que va ser clau en la construcció de la primera perifèria de la ciutat. A diferència del creixement suburbà, on les construccions s'alineen a les obertures dels nous carrers que s'organitzen a partir d'una plaça central, en el cas del Carmel només es busca obtenir el màxim rendiment dels terrenys sense tenir en compte cap estructura urbana global. D'altra banda, tot i la proximitat amb alguns assentaments marginals que van aparèixer a les cotes més altes dels turons, el creixement del Carmel s'ha desenvolupat sobre sòl urbà malgrat les accidentades condicions topogràfiques. Per la seva dimensió i posició respecte la ciutat, aquest territori constitueix una mostra d'una àrea aïllada de les dinàmiques urbanístiques fins a finals del segle XX.

L'estructura del territori que estudiem no té cap indicatiu de quadrícula, ja que la seva morfologia va lligada als elements geogràfics. Les rieres i els torrents, els camins de comunicació i els límits de les propietats originals, defineixen les unitats de projecte a partir de les quals es transformarà el territori. Les reduïdes dimensions d'aquestes unitats bàsiques de sòl ens dona l'escala d'intervenció i el gra a partir del qual es construeix la base de la trama urbana. Tot i disposar d'uns projectes generals d'urbanització, com és el cas del Pla d'Enllaços de 1907 i la seva posterior revisió amb el Pla General d'Urbanització de 1917, l'estructura urbana que configurarà aquest assentament és totalment aliena a aquestes propostes. Les propietats rústiques inicials es converteixen, de forma aleatòria, en fragments discontinus de ciutat. Ni les construccions inicials segueixen el model proposat pels primers plans d'urbanització, ni les posteriors variacions tipològiques segueixen les pautes marcades a les ordenances de l'edificació. Com si es tractés d'un mosaic, per agregació de peces, es va configurant una trama urbana que amb el temps s'acabarà consolidant.

Els agents responsables d'aquesta configuració urbana són: els propietaris, els mestres d'obres, l'Administració i els agents promotors. El propietari inicial, que tenia el poder de decisió sobre un fragment de terreny, és el que inicia la transformació d'aquest sòl rústic en urbà. En alguns casos, ja sigui per les reduïdes dimensions d'aquesta peça de terreny o per assegurar la viabilitat de la intervenció, es posava d'acord amb els propietaris veïns per presentar a l'Ajuntament unes propostes coherents entre elles. Per tal de tramitar la sol·licitud, els interessats formalitzaven l'encàrrec al mestre d'obres que realitzava les gestions amb l'Administració per tal d'aconseguir el permís d'urbanització. Dels expedients que hem pogut consultar, identifiquem principalment un mateix mestre d'obres que s'encarregava de signar la majoria de sol·licituds d'obertura de carrers al territori. El coneixement que aquest tindria, tant del territori com de les diferents intervencions que s'anaven realitzant, el convertien en l'artífex de la configuració dels primers traçats.

El paper de l'Administració en tot el procés de formació ha anat de menys a més. Inicialment, a través de la figura de l'arquitecte municipal, es feia el seguiment de les sol·licituds que tramitaven els particulars per tal d'urbanitzar el territori. Tot i disposar d'uns projectes generals d'urbanització, s'anaven concedint permisos per a l'obertura de nous carrers que no corresponien amb els aprovats als plans. Amb la creació de l'Oficina Tècnica del Pla de la Ciutat a principis dels anys 1920, es va marcar un punt d'inflexió en la forma de gestionar el territori i el creixement de la ciutat. Sense actualitzar el projecte general s'incorporaven les diferents propostes d'urbanització en un únic document, aportant una visió de conjunt que permetia ajustar els nous traçats a la solució que millor s'adaptava a la realitat del territori. Amb l'aprovació del Pla Comarcal i el posterior Pla Parcial de 1967, tot i la intenció de regular l'intens procés de construcció del territori, l'Administració va permetre als promotors treure profit d'aquesta indefinició. No va ser fins a l'aprovació dels PERI de finals dels anys vuitanta quan, amb l'arribada dels primers ajuntaments democràtics, es va prendre la iniciativa per aturar aquest procés de densificació i reordenar el territori.

Les situacions urbanes inapropiades que trobem al Carmel vénen condicionades pel grau de **consolidació al que ha arribat l'edificació intensiva** sobre aquest relleu tan irregular. La complexitat d'aquestes situacions es veu reflectida en l'elevat grau d'incompliment de les normatives vigents en termes urbanístics, d'accessibilitat i d'habitabilitat, principalment. Des dels anys vuitanta aquest territori ha estat objecte de diverses polítiques i actuacions, amb l'objectiu de millorar significativament la seva qualitat urbana, superar les condicions d'aïllament i integrar-lo en l'estructura urbana de la ciutat.

Els successius plans urbanístics, amb els corresponents instruments de planejament, han tingut una incidència sobre el territori molt diversa: nul·la, permissiva o renovadora. Fins a l'aprovació del Pla Comarcal l'any 1953, ni els plans generals d'urbanització ni les corresponents ordenances de l'edificació van tenir cap efecte sobre l'àmbit estudiat. A partir de llavors, i amb la posterior aprovació del Pla Parcial de 1967, es pretén regular la massificació constructiva que estava patint el territori a partir d'una normativa poc precisa. Tot i respectar la zonificació proposada al Pla Comarcal, amb la dubtosa diferenciació de la tipologia suburbana extensiva respecte a l'ordenació aïllada, les corresponents ordenances de l'edificació no aconsegueixen imposar-se. Amb l'aprovació del PGM es detecten tres zones, dins del nostre àmbit d'estudi, que requereixen d'una renovació urbana. No va ser fins a l'aprovació dels PERI a finals dels anys 1980 que, desenvolupant allò que s'avançava deu anys abans, s'inicia la fase de regeneració urbana que necessitava el territori. El conjunt d'intervencions a petita escala que es proposen per dinamitzar aquest procés de renovació, l'adaptació de les ordenances de l'edificació a les condicions topogràfiques per frenar el procés de

densificació i la incorporació del sistema de gestió per compensació com alternativa a l'expropiació per algunes actuacions, són algunes de les principals aportacions dels PERI. Amb l'aprovació de l'MPGM l'any 2010, es segueix la línia de renovació iniciada als anys vuitanta amb una revisió més detallada de la regulació de l'edificació. El pas dels anys ha fet adaptar els objectius urbanístics d'aquest territori, alguns que encara s'arrosseguen i queden pendents i d'altres que apareixen com una nova via per millorar-lo. No totes les intervencions són factibles en un territori tan complex, però l'experiència del planejament en les darreres dècades ha permès adaptar-se a tot tipus de condicions urbanes. Les principals intervencions de connectivitat interna han produït millores al barri i semblen haver estat el factor clau per influenciar en la petita regeneració urbana, superant fins i tot les dificultats topogràfiques que tant l'han castigat. Aquestes intervencions, juntament amb la creació d'espais lliures i equipaments, han millorat la qualitat urbana de l'entorn i han condicionat en la seva regeneració urbana.

La topografia ha tingut una incidència directa sobre cadascun dels elements que configuren l'assentament urbà del Carmel. Pel que fa a l'estructura urbana, les primeres peces de sòl que inicien el procés d'urbanització fugen dels accidents topogràfics, principalment generats per les rieres i els torrents, per intentar treure el màxim rendiment d'aquestes propietats. Els traçats proposats es separen dels torrents, deixant aquests com a sòl residual, tot i que la posterior massificació del territori acabarà urbanitzant també les zones més castigades orogràficament. L'aparició d'aquests traçats de forma discontinua i dispersa sobre el territori, fa difícil organitzar la trama urbana d'acord amb les condicions del terreny. El fort pendent condiciona la formalització d'aquests espais públics, generant nombroses barreres arquitectòniques que dificulten el seu ús. La mobilitat interna també es veu condicionada, havent de recórrer llargues distàncies per tal de completar un recorregut accessible.

Pel que fa a l'estructura de la propietat, la irregularitat en la disposició d'aquests traçats genera uns espais interviaris molt variats. La diversitat de longituds dels carrers, la reiteració d'angles aguts a les interseccions viàries i la manca o l'excés de profunditat en alguns trams d'illa, dificulten una segregació ordenada del sòl. El procés de densificació que va patir el territori també va tenir repercussió sobre la parcel·lació, reduint considerablement les dimensions de les propietats. Des del punt de vista de la normativa urbanística, un nombre elevat de parcel·les no compleixen amb algun paràmetre regulador (façana, profunditat o superfície mínima). A més, degut a les condicions topogràfiques de l'emplaçament, també trobem un gran nombre de parcel·les que no són accessibles d'acord amb la normativa vigent. D'altra banda, les reduïdes dimensions d'algunes propietats no compleixen amb la superfície mínima d'habitabilitat exigida a l'edificació.

Les pronunciades condicions orogràfiques requereixen d'una regulació específica per a l'edificació en pendent. En el nostre cas, tenim dos tipus d'ordenació: les edificacions entre mitgeres alineades a vial i l'ordenació en edificació aïllada. Respecte a les primeres, a l'esglaonament transversal que introdueixen els PERI, hem d'afegir el longitudinal generat pel desnivell de la rasant del carrer. L'elevat nombre d'esglaonaments que apareixen en l'ordenació real de les illes i la diferència volumètrica de cadascuna d'elles, dificulta l'associació del conjunt a un mateix tipus d'ordenació. Pel que fa a l'edificació aïllada, no hi ha cap normativa específica que detalli les condicions d'aquesta ordenació en pendent. Per aplicació del PGM, els esglaonaments que es produeixen vénen generats per la cota de la planta baixa, que estarà subjecte al la cota d'urbanització de l'espai lliure de la parcel·la. Condicionar la regulació de l'edificació a un paràmetre tan variable i difícil de controlar per l'Administració, produeix aquest resultat amb un fort impacte sobre el territori.

Les característiques de l'edificació, en qualsevol assentament urbà, defineixen la seva qualitat i caràcter. El model d'urbanització basat en la ciutat-jardí, que plantejava Jaussely, sembla el més apropiat tenint en compte les condicions topogràfiques del territori i el caràcter de les primeres construccions que hi apareixen. Aquesta tipologia aïllada permet una major adaptabilitat a terrenys amb pendents pronunciats en front d'altres construccions. D'altra banda, la tipologia d'habitatges en filera permet configurar una illa tancada aportant variacions tipològiques en funció del relleu del seu emplaçament. La variabilitat en la disposició de l'edificació sobre la parcel·la, permet configurar un paisatge divers i homogeni alhora. En qualsevol cas, la realitat construïda a la zona del Carmel ha evolucionat tant respecte a aquests dos models que la imatge urbana actual poc té a veure amb la que produirien les tipologies suburbanes i aïllades, respectivament.

Per estudiar un creixement del qual desconeixem la informació que disposem, cal **adaptar el procés de treball a la documentació** que es va obtenint. La transcripció digital permet facilitar la comparació, superposició i posterior relació amb la resta de documentació. Aquest procés ens ajuda a interpretar, aprofundir i interioritzar la informació que conté cadascun dels documents. A partir d'aquestes bases de treball s'han elaborat els esquemes d'anàlisi, permetent quantificar el que es representa i posar en valor la idea que es vol transmetre.

Darrere d'un procés de formació discontinu i al marge de qualsevol projecte general, ha sorgit un fragment de ciutat amb caràcter propi. Aquest treball pretén obrir un procés d'anàlisi i reflexió sobre les conseqüències reals de la forma de gestionar un territori tan complex com el Carmel. Els efectes que el planejament pot aconseguir es produiran de forma esglaonada en el temps, reconeixent prèviament les peculiaritats dels diferents emplaçaments i acostant-se poc a poc a la configuració que adopta la ciutat en aquest fragment del territori.